

М. І. ХАРЛАМОВ, канд. іст. наук, ст. викладач, Національний університет цивільного захисту України, Харків

ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ БОРОТЬБИ З ПОЖЕЖАМИ НА СЕЛІ В УСРР У 1921-1927 РР.

У статті розглядаються окремі важливі питання боротьби з пожежами у сільській місцевості в Українській соціалістичній радянській республіці у період нової економічної політики. Досліджуються важливі питання причин виникнення пожеж на селі та заходи з попередження пожеж у 1921-1927 роках.

Ключові слова: пожежна безпека, пожежні дружини, протипожежні заходи, пожежна профілактика, нова економічна політика.

Актуальність дослідження. Дослідження питань історії розвитку системи пожежної безпеки в Україні у період НЕПу є, у великій мірі, білою плямою в історичній науці. Сучасні історики гуманітарного спрямування не приділяють достатньої уваги питанням захисту населення від вогню в різні історичні епохи, натомість у спеціалістів з системи пожежної охорони України не вистачає базової підготовки історика-фахівця, а подекуди і просто бажання займатися дослідженнями історії пожежної охорони. Виходячи з цього, на сучасному етапі розвитку історичної науки існує необхідність заповнити інформаційну прогалину у контексті становлення та розвитку системи пожежної охорони у сільській місцевості України у 1920-х рр. Наукова актуальність вищезазначених питань є безумовною та потребує всебічного наукового аналізу.

Постановка проблеми. В сучасній історичній науці не вистачає кваліфікованих досліджень з історії техніки та пожежної безпеки. Таким чином, розгляд даних питань є достатньо важливим. Науковою проблемою даної розвідки є характеристика базових аспектів пожежної безпеки на селі в УСРР у 1920-ті рр.

Метою дослідження є аналіз головних заходів боротьби з пожежами у селах України у 1921-1927 роках.

Виклад основного матеріалу. Необхідно зауважити, що проблема наукового аналізу історії боротьби з пожежами в українських селах в період нової економічної політики є малодослідженою. Сучасні вчені більше приділяють увагу дослідженню питань боротьби з пожежами у дореволюційний період. Тому головними джерелами вивчення питань боротьби з вогняним лихом є матеріали, що були видані у міжвоєнний період (1920 – 1939 рр.). Так, у 1926 році вийшла друком робота О. Коваленка [4]. В цьому poradniku достатньо інформативно, кваліфіковано та дохідливо пояснюються питання причин виникнення та поширення пожеж. Дається характеристика різних видів пожеж та методів боротьби з ними – степові пожежі, лісові пожежі, торфові пожежі, пожежі у населених пунктах [4, с. 19-24]. У 1931 році було видано дослідження В. Іванова, та А. Віганда «Пожежі та підпали» [2]. В цій науковій розвідці дана статистика пожеж на селі в УСРР з 1922 по 1929 рр.

Показана характеристика даних Державної служби страхування від вогню УСРР (Держстрах УСРР), щодо причин виникнення пожеж. Окрім того в роботі достатню увагу приділено питанням підпалів на селі в Україні у зазначений період.

Важливим джерелом з характеристики зазначених вище проблем є poradnik «Пожежа – лихо селянинові» [7]. Виданий poradnik Всеукраїнським Кооперативним Страхувальним Союзом «Коопстрах» у 1924 році є вельми цікавою роботою, проте не може вважатися науковим професійним посібником з гасіння пожеж. Але в ньому можна віднайти корисну інформацію. Також інформативним є збірник серійних інструкцій, постанов, правил, наказів, щодо пожежної охорони, видання Запорізького державного пожежного товариства [1].

Слід відзначити, що у справі боротьби з вогнем в українських селах велике значення у міжвоєнний період мали добровільні пожежні товариства. Джерелами з дослідження цих організацій є «Нормальний статут добровільної пожежної дружини з додатком інструкції та положення про добровільні пожежні організації в УСРР» [6], «Инструкция внутреннего устройства боевой части добровольных пожарных организаций» [3], «Нормальный устав сельских трудовых пожарных дружин» [5].

У 1920 році керівництвом Української соціалістичної радянської республіки (УСРР) було вирішено передати керування пожежною справою до Народного Комісаріату Внутрішніх Справ (НКВС). На початку третього десятиріччя ХХ століття справа пожежної охорони сільськогосподарських районів знаходилася у вкрай важкому становищі.

Зважаючи на складний період громадянської війни та деякий час після завершення останньої, українськими державними органами була підрахована статистика пожеж тільки починаючи з 1923 року. Так у 1923-1924 році було 11 тисяч 769 пожеж, у 1924-1925 – 19 тисяч 529 пожеж, у 1925-1926 – 21 тисяча 223 пожежі, у 1926- 1927 – 24 тисячі 697 пожеж, у 1927-1928 – 31 тисяча 600 пожеж, у 1928-1929 – 27 тисяч 166 пожеж [2, с. 4]. Бачимо, що кількість пожеж була достатньо високою, при чому, враховуючи, те що не всі випадки пожеж в українських селах фіксувалися органами державної статистики.

За матеріалами Укрдержстраху пожежі в УСРР заподіювали збитків населенню республіки не менше ніж на 2 мільйони карбованців щомісяця. Але, слід зауважити, що органи державного контролю за пожежами рахували лише фактичні збитки держави, не враховуючи приховані збитки, тобто ті резерви та ресурси, що були знищені пожежами та могли у майбутньому суттєво впливати на загальний рівень розвитку сільського господарства у республіці.

Достатньо часто пожежі виникали від необережного поводження з вогнем, від поганого влаштування різних технічних споруджень опалення та освітлення будинків тощо. У poradнику Всеукраїнського Кооперативного Страхувального Союзу з боротьби з пожежами, виданого у 1924 році зазначені наступні заходи попередження пожеж для населення. «Попередження пожеж. 1. Піклуйтеся про особисту і громадську пожежну безпеку. 2. Ставлячи будинки й хати пильнуйте і радьте вживання і додержання розривів (суточок) і будівельних правил. 3. Уникайте затарасовання (закладання) розривів різними займистими речами (солома, сіно, дрова та інше). 4. Дбайте про організацію в селі при кооперативі майстерень для

вироблення піщано-цементної черепиці, цегли, цементових кілець для криниць, димарів, дірчастого каміння для підмурків та інше. 5. Використовуйте для будівництва глину на стіни та дахи. Виробляйте самі за допомогою Коопстраха дірчасті плити для обкладки глиняних та дерев'яних хатніх стін. Від цього зимою буде тепліше у хаті і безпечніше від пожежі. Робота ця обійдеться дешево, коли плити ці зробити своєю родиною» [7, с. 18]. Бачимо, що зазначені заходи, дійсно, мали раціональний характер.

Важливим питанням у запобіганні пожеж в українських селах було також дотримання техніки безпеки використання печей та димарів. Рекомендації для населення в цьому випадку були наступними. «6. Доглядайте, щоб печі та бовдури (труби) не доторкалися безпосередньо до дерева та соломи. Пильнуйте, щоб не було незамазаних щілин, щоб через них не загорілася стіна, або дах. 7. Слідкуйте, щоб щомісячно була отрушена сажі і були справні димарі. Від горіння сажі і щілин в димарях пожежі трапляються дуже часто. 8. Не переховуйте на горищах, особливо близько від димарів, всяке лахміття, соломі, коноплі та ін. 9. Коло печі чи плити на підлогу набивайте жесті, або встелюйте цеглинами, щоб від вуглика з топливника не загорілася дощана підлога. 10. Не кладіть біля топливника близько дров, або соломи, коли топиться піч чи плита. 11. Коли топите піч чи плиту, не відходьте не зачинивши дверець чи заслінки. 12. Не підпалюйте дров у печі чи плити гасом (керосином), бензином або спиртом. Може легко статися вибух, обпалить вам обличчя і спалить хату. 13. Не залишайте без догляду дітей, коли палиться в печі. Не дозволяйте їм бавитися вогнем коло печі. 14. Тушіть вугілля з особливою обережністю. Не ставте горщика з вугіллям на дерев'яну підлогу і поблизу всього, що може загорітися. Не забувайте, що недосушене вугілля може легко розжеврітися і виникне пожежа» [7, с. 20]. З огляду на вище зазначені рекомендації Всеукраїнського Кооперативного Страхового Союзу «Коопстрах» можна зробити висновок, що проблема пожеж в Україні у 1920-х рр., дійсно, була вельми актуальною.

З ще одного цікавого джерела, автором, якого є О. Коваленко «Як організувати пожежну допомогу на селі» дізнаємось про деякі інші заходи попередження пожеж. До них автор відносить, передовсім, вогнетривке будівництво споруд. «Масові пожежі виникають, головним чином, через те, що пожежа починається в одному місці й перекидається на суміжні будівлі, не зустрічаючи перешкод. Для селянина, що віками звикав до теперішнього порядку розташування будівель, важко перейти до іншого, але цей порядок потрібно змінити в інтересах самого ж селянського господарства.... З господарських міркувань селянину, звичайно, корисно розташовувати своє майно близько річки чи ставка, але це не завжди розумно з боку пожежної безпеки. Через це, з'ясувавши напрямок постійних вітрів, село треба розташовувати навскіс до вітру, а самі будівлі відокремити вулицею так, щоб вони стояли не одна проти одної, а щоб припадали на проміжок між двома будівлями, що навпроти. У разі пожежі вітер понесе вогонь не на сусідню хату, а на вулицю. Вулиці мають бути широкими – не менше як 10 сажнів, провулки – не менше як 5 сажнів. Широкі вулиці потрібні як для безпеки на випадок перелітання іскор з будівлі, що палає, так і для того, щоб пожежникам, які працюватимуть, було б де

повернутися, а селянам скласти врятоване добро. Будівлі вздовж вулиці слід ставити на такій відстані одну від одної, як того вимагають будівельні правила. По між будівлями не слід складати сіно, соломі, дрова, хмиз та інших легкозаймистих матеріалів ближче ніж на 4-5 сажнів. Господарські будівлі – повітки, хлів тощо – слід ставити поза головними будівлями теж із проміжками згідно з будівельними правилами. Стоги сіна й соломі складати потрібно у тій частині подвір'я, де будівель немає» [4, с. 13-15]. Як бачимо висловлені поради та вказівки мали під собою наукове підґрунтя, тому звичайно могли принести користь для боротьби з вогнем на селі.

Висновки дослідження. Вжиті урядом та урядовими організаціями заходи частково покращували ситуацію з пожежною справою на селі, проте вони були дуже часто недостатніми для суттєвого покращення пожежної безпеки в українських селах у 1920-х роках. Хоча необхідно відмітити спроби радянської влади боротися з вогнем на селі, однак даний період характеризувався складним фінансовим та матеріально-технічним становищем в республіці, тому у повній мірі ефективна робота з попередження пожеж та боротьби з ними була впроваджена вже у 1930-х рр.

Список літератури: 1. *Збірник серійних інструкцій* видання З.Д.П.Т. різних постанов, правил, наказів щодо пожежної охорони соцвласності. – Видання Запорізького районного Добровільного Пожежного Товариства імені Дзержинського. – Запоріжжя, 1934. – 54 с. 2. *Іванов В., Ваганд А.* Пожежі та підпали / В. Іванов, А. Ваганд. – Державне видавництво «Пролетар». – Харків, 1931. – 31 с. 3. *Інструкція внутрішнього устрою* боевой части добровольных пожарных организаций. – Издание инспекции по делам коммунального хозяйства НКВД. – Харьков, 1925. – 30 с. 4. *Коваленко О.* Як організувати пожежну допомогу на селі / О. Коваленко. – Державне видавництво України. – Харків, 1926. – 93 с. 5. *Нормальный устав* сельских трудовых пожарных дружин. – Полтавский губкомунотдел. – Полтава, 1924. – 15 с. 6. *Нормальный статут* добровільної пожежної дружини з додатком інструкції та положення про добровільні пожежні організації в УСРР. – Друкарня кооперативного видавництва «Український робітник». – Харків, 1924. – 30 с. 7. *Пожежа – лихо селянинові.* (Порадник, як боротися з пожежами). – Видання Всеукраїнського Кооперативного Страхового Союзу «Коопстрах». – Київ, 1924. – 24 с.

Надійшла до редколегії 08. 04. 2013 р.

УДК 4:614.84 (477)

Деякі історичні аспекти боротьби з пожежами на селі в УСРР у 1921-1927 роках / М. І. Харламов // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХПІ». – 2013. – № 25 (998). – С. 131-134. Бібліогр.: 7 назв.

В статье рассматриваются некоторые важные вопросы борьбы с пожарами в сельской местности в Украинской социалистической советской республике в период новой экономической политики. Исследуются важные вопросы причин возникновения пожаров на селе и меры по предупреждению пожаров в 1921-1927 гг.

Ключевые слова: пожарная безопасность, пожарные дружины, противопожарные мероприятия, пожарная профилактика, новая экономическая политика.

The paper discusses some important issues fight fires in rural areas in the Ukrainian Soviet Socialist Republic in the period of the New Economic Policy. We investigate the important question of the causes of fires in rural areas and measures to prevent fires in the years 1921-1927.

Keywords: fire safety, fire brigades, fire prevention, fire prevention, a new economic policy.